

О. Д. Кузнецова

доктор філологічних наук з журналістики, професор
 професор кафедри журналістики та засобів масової комунікації
 e-mail: o.d.kuznetsova@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9596-1386
 Національний університет «Львівська політехніка»
 вул. Степана Бандери, 12, Львів, Україна, 79000

ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ФАКТОЇДІВ У СУЧАСНИХ МАСМЕДІА

Мета дослідження – розкрити способи виявлення фактоїдів (зумисно створених неправдивих даних, схожих на справжні факти) для поліпшення розуміння контенту масмедіа, удосконалення контрпропаганди проти російських масмедіа в умовах російсько-української війни; виявити ознаки та функції впливу фактоїдів сучасних пропагандистських російських телеканалів як засобів дезінформаційного, маніпулятивного впливу на реципієнтів; надати рекомендації щодо осмислення фактоїдів у російських пропагандистських масмедіа з дотриманням міжнародних журналістських норм та етичних принципів.

Методологія. Використано метод контент-аналізу пропагандистських матеріалів у сучасних масмедіа для визначення в них фактоїдів, за допомогою описового методу відтворено ознаки та ефекти фактоїдів для їх виявлення в пропагандистському текстовому контенті російських масмедіа.

Результати. За допомогою отриманих даних розкрито ознаки фактоїдів у російських масмедіа під час російсько-української війни, ефекти впливу на аудиторію масмедіа, сформульовано основні правила виявлення фактоїдів у масмедіа й рекомендації для журналістів.

Новизна. Розкрито ознаки контенту пропагандистських російських засобів масової комунікації, що дискредитує Україну, та функції негативного дезінформаційного, маніпулятивного впливу в умовах російсько-української війни фактоїдів сучасних пропагандистських російських телеканалів. Простежено функції фактоїдів: дезорієнтування, маніпулювання громадською думкою для зміни світогляду, руйнування ціннісних орієнтирів, формування в реципієнтів недовіри, зневаги до Української держави та її військових формувань.

Ключові слова: фактоїди, критичне сприйняття, російська масмедійна пропаганда, контрпропаганда, інформаційна війна.

I. Вступ

В умовах російсько-української війни фактоїди є пропагандистською, психологічною зброєю маніпулятивної стратегії російської федерації в інформаційній війні проти України, засобом створення неправдивого, дезінформуючого контенту для переформатування громадської думки в інтересах росії, що зумовлює актуальність вивчення ознак та функцій фактоїдів.

За змістом фактоїди в масмедіа Росії – це правдоподібний контент, фальшиво відтворені факти, події, видумка, фантазія, недостовірна інформація, що подається як достовірна, щоб зумисно приховувати правду через її викривлення, маніпулювання читачами аби просувати російські пропагандистські цілі.

Не можна не погодитися з російською дослідницею А. Белоєдовою, яка пише: «З погляду журналістської спільноти і закону РФ, а також інших країн, підміна факту фактоїдом вважається серйозним професійним проступком, за який журналіст і редакція, в якій він працює, несуть юридичну й етичну відповідальність» [1, с. 90].

Фактоїди як неперевірені дані, оприлюднені в масмедіа, про подію сумнівної істинності в журналісткознавстві – малодосліджені. Їм присвячена наукова стаття А. В. Белоєдової (2015) «Про факти й фактоїди в сучасних журналістських текстах» [1] та в співавторстві з М. Ю. Козак (2015) «Специфіка презентації реальних подій у сучасних медіатекстах (на матеріалі фактів і фактоїдів)» [2], де фактоїди проаналізовані на матеріалі російських медіатекстів до російської війни проти України. С. В. Богданов у статті «“Мерехтливий” події: особливості фейкових новин та їх місце у стратегічних комунікаціях» [3] досліджує фейкові новини, називаючи наш час ерою «пост-правди», в якій превалюють фактоїди. В. І. Карасик (2017) у статті «Фактоїди як лінгвокультурне явище» розглядав фактоїди, що насправді порушують основні принципи журналістики, як культурне явище в мові [8]. Н. М. Іщук (2019) у виступі «Проблеми функціонування фактоїдів у мережівій комунікації» на Всеукраїнській науково-практичній конференції висвітлював проблеми, що викликають фактоїди в мережівій комунікації. Як бачимо, обрана нами тема ознак і функцій фактоїдів у масмедіа потребує комплексного дослідження.

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета дослідження – розкрити способи виявлення фактоїдів (зумисно створених неправдивих даних, схожих на справжні факти) для поліпшення розуміння контенту масмедіа, удосконалення контрпропаганди проти російських масмедіа в умовах російсько-української війни; виявити ознаки та функції впливу фактоїдів сучасних пропагандистських російських телеканалів як засобів дезінформаційного, маніпулятивного впливу на реципієнтів; надати рекомендації щодо осмислення фактоїдів у російських пропагандистських масмедіа з дотриманням міжнародних журналістських норм та етичних принципів. Предмет дослідження – ознаки та функції впливу фактоїдів у сучасних пропагандистських російських телеканалах в умовах російсько-української війни 2022 р. Об'єкт дослідження – російські пропагандистські телеканали: «Sputnik», «RT» («Russia Today»), «Первый канал», «Россия-24», «Россия-1».

У ході дослідження проведено контент-аналіз пропагандистських матеріалів у сучасних масмедіа для виявлення в них фактоїдів, за допомогою описового методу відтворено ознаки та ефекти фактоїдів для їх виявлення в пропагандистському текстовому контенті російських масмедіа.

III. Результати

Повага правди і права суспільства знати правду – першочерговий обов'язок журналіста – таким є перший пункт Декларації принципів поведінки журналістів, прийнятої на II Всесвітньому конгресі Міжнародної федерації журналістів у Бордо 25–28.04.1954.

Сучасні російські масмедіа в умовах російсько-української війни грубо порушують принцип правдивості й не несуть міжнародної правової й національної відповідальності за неправдивий контент, що оприлюднюють і тиражують. Аудиторія масмедіа сприймає текстові, фото, відеоматеріали як документальні, перевірені журналістами на предмет правдивості, чесності, об'єктивності.

Фактоїди як недостовірні, анонімні, не підтверджені ніякими джерелами, зумисно створені фактоподібні судження для маніпулювання громадською думкою використовують в інформаційній війні РФ проти України на російських пропагандистських каналах телебачення: «Sputnik», «RT» («Russia Today»), «Первый канал», «Россия-24», «Россия-1», в інтернет-ЗМІ.

Характерні ознаки фактоїдів як маркери сприяють виявленню фактоїдів у сучасних ЗМК. Їх дослідження має теоретичне, прикладне значення й особливо злободенно в час російсько-української гібридної війни. Вивчення ознак відхилення від правди є особливо важливо в наш час зомбування читацької аудиторії масмедіа різними маніпулятивними засобами, зміст яких не відповідає оприлюдненій інформації чи контекстуально має інше значення. Іншими словами, основною функцією фактоїда в пропагандистському тексті є не інформування, а привернення уваги різними способами читачів, телеглядачів до дезінформування, що визначає актуальність та значення нашого дослідження.

В умовах російсько-української війни російське пропагандистське телебачення, зокрема «Sputnik», «RT» («Russia Today»), «Первый канал», «Россия-24», «Россия-1», ведуть інформаційну війну проти українських телеглядачів, використовуючи маніпулятивні засоби, прийоми пропаганди для введення їх в оману та закріплення викривленого сприйняття сучасних подій у своїй телеаудиторії, деформуючи її свідомість і психіку зумисно створеними фактоїдами як засобами політичної, пропагандистської, ідеологічної, психологічної масмедійної боротьби Росії проти України.

В умовах диктаторського режиму В. Путіна російські масмедіа не мають нічого спільного з якісною журналістикою, вони підпорядковані політичним й офіційним структурам влади, є інструментом путінської ідеології, а масмедійні фактоїди виконують ідеологічні функції: фальсифікації інформації за допомогою псевдофактів, псевдоподій, провокаційних повідомлень, або замовчування реальних фактів і подій.

У сучасних російських масмедіа фактоїди існують як недостовірні, неперевірені, без посилення на джерело, зумисно викривлені, неправдиві твердження у формі достовірних фактів, що мають за задумом авторів пропагандистського контенту сприйматися як правда. До прикладу, у матеріалі «Росію зганьбили в ООН брехнею про Бучу» з блогу «Стерненко на зв'язку» процитовано міністра закордонних справ РФ С. Лаврова, який заявив, що російські військові повністю вийшли з міста Бучі 30 березня [16].

Водночас інші російські пропагандисти писали, що росіяни контролювали Бучу ще 1 квітня. Бачимо цифрове маніпулювання в датах. Але суть не в цифрах, а у вбитих у Бучі конкретних людях, про розстріли яких розповідають на камеру вцілілі мешканці міста, свідчать фото, відео. Зокрема, видання «The Times» повідомило, що провело власний аналіз супутникових знімків до і після звільнення Бучі, які їм надала компанія Maxar Technologies. Супутникове відео свідчить про те, що тіла вбитих на вулицях Бучі почали з'являтися там 9 березня, невдовзі після того, як місто опинилося під російською окупацією, це показує матеріал на телеканалі Суспільне. Новини «Розв'инчування російських фейків 5 квітня, що спростовує брехливі заяви РФ про те, що нібито людей убили після відходу російських військ [15].

Постійний представник РФ при ООН В. Небензя під час прес-конференції перед засіданням Радбезу ООН зазначив: «Загиблих мирних мешканців у Бучі Київської області не було до того, як туди прийшли російські війська» Але швидко «виправився» за допомогою фактоїду: «Ваші нацисти та радикали відрізняються жорстокістю та насильством до мирного населення» [15]. Як бачимо, сам високопосадовець розуміє, що спочатку сказав правду, і далі, щоб реабілітуватися, змішує правдиву інформацію з фактоїдами. «Під час засідання 5 квітня 2022 р. постійний представник України при ООН Сергій Кислиця запропонував подякувати російському представнику, який, здається, вперше сказав правду.

Кислиця наголосив, що Небензя на прес-конференції регулярно повторював слово *війна* (Кремль називає війну в Україні "спецоперацією"). Це показує телеканал «Суспільне. Новини» [15].

Чимало фактоїдів використовує у своїх пропагандистських телепередачах ведуча ток-шоу «60 минут» на телеканалі «Россия-1» О. Скабеєва. На одній з передач вона заявила, що РФ насправді хотіла захопити Україну, а не «звільнити» українців. «Велика Європейська держава... Місяць спецоперації. Захопити країну так швидко, вочевидь, неможливо. "Демілітаризувати" так швидко неможливо», – заявила Скабеєва, перекресливши брехню режиму Путіна про «освободительную спецоперацію», що також є фактоїдом, насправді це збройна війна росії проти України [13].

Фактоїди російських пропагандистських засобів масової комунікації, телеграм-каналів мають однакові наративи про денацифікацію, звинувачення Збройних Сил України в обстрілах мирного населення та цивільної інфраструктури.

У кожному виступі президента РФ В. Путіна та представника Міністерства оборони Росії генерал-майора І. Конашенкова наявні фактоїди, що строковики російської армії на воюють проти України. Згодом, за повідомленням BBC NEWS, довелося визнати протилежне: «Міністерство оборони Росії вперше повідомило про взяття в полон російських солдат термінової служби в Україні.

Про те, що російські призовники беруть участь у бойових діях в Україні, стало відомо з чергової доповіді представника військового відомства Ігоря Конашенкова: «На жаль, виявилось кілька фактів присутності військовослужбовців термінової служби в частинах російських збройних сил, які беруть участь у проведенні спеціальної операції на території України. Практично всі такі військовослужбовці вже виведені на територію Росії», – заявив Конашенков» [16].

Підтвердженням участі призовників у бойових діях російсько-української війни є матеріал «Українські військові взяли перших російських полонених» ZAXID NET: «У четвер, 24 лютого 2022 р., українські військові взяли в полон двох російських військовослужбовців. Фото полонених опублікував генерал-лейтенант Валерій Залужний, головнокомандувач ЗСУ: Головнокомандувач повідомив, що військовослужбовці 93 ОМБр "Холодний Яр" взяли в полон двох російських окупантів з військової частини № 91701 ямпольського мотострілкового полку. Місце захоплення росіян не повідомляють з тактичних міркувань. Волонтери з InformNapalm дізналися ім'я одного з полонених. Це – 19-річний Рафік Рахманкулов з Петровська Саратовської області» [18].

Ось приклади фактоїдів у виступах В. Путіна із сайту ВоксУкраїна, де відсутні конкретні дані, прізвища, назви населених пунктів, що є ознакою фактоїдів: «Перше – захистити людей, які мешкають на Донбасі. Яким способом? Шляхом демілітаризації та денацифікації України, надання нейтрального статусу. Що таке денацифікація? От я з колегами західними розмовляю: а що такого, у вас також є радикали? Так, у нас є, але у нас немає в уряді радикалів. І всі визнають, що там є» [12].

У матеріалі «Криве дзеркало російської пропаганди. Фактчек нового виступу Путіна» показано, як президент РФ використовує п'ять фактоїдів:

Фактоїд 1: «Наші військовослужбовці працюють, роблять все, щоб забезпечити безпеку мирного населення. На жаль, ці бандити та неонацисти людей не шкодують, розстрілюють навіть своїх військовослужбовців, які не хочуть чинити збройний опір» [12].

Фактоїд 2: «Люди... з-поміж сьогоденського керівництва (України. – ред.) мають зрозуміти, що якщо вони далі продовжуватимуть робити те, що вони роблять, вони ставлять під питання майбутнє української державності» [12].

Фактоїд 3: «Ще гірше ставляться до тих людей, яких самі вважають своїми громадянами. Просто реально прямо прикриваються ними як живими щитами. Ось у Маріуполі. Зателефонували з уряду у Києві, вийшли на наших військовослужбовців. Надайте коридори для виходу громадян. Так звісно. Наші відразу відреагували, призупинили бойові дії, дивилися, що відбувається. Не випускають нікого. Прикриваються як живим щитом. Хто це? Звичайно, неонацисти» [12].

Фактоїд 4: «Ми маємо справу не просто з радикалами, – із неонацистами. Ось, у нас люди ходять і висловлюють свою думку щодо того, що їм подобається чи не подобається у діях наших в Україні. А там, в Україні самій, тих, які висловлюють такі самі позиції, як наші представники, так скажімо, ліберальної частини нашого суспільства, – ми вже маємо підтвердження – там їх просто хапають на вулиці і розстрілюють» [12].

Фактоїд 5, що став мемом «Іх там немає»: «У цій операції беруть участь лише професійні військові: офіцери та контрактники. Призовників немає жодного, і ми не плануємо це робити. Повторюю ще раз, у цій операції беруть участь лише чоловіки, які добровільно зробили для се-

бе дуже відповідальний вибір у житті – захищати батьківщину. Вони виконують це завдання з честю» [12].

Зі статті «Заклики до геноциду: яке покарання чекає на кремлівських пропагандистів?» приклад фактоїду **міністра закордонних справ РФ Лаврова, який** заявив, що бомбардування лікарні й пологового будинку в Маріуполі – це атака на **батальйон «Азов»**, який нібито вигнав усіх пацієнтів і захопив приміщення. Насправді перенесено відповідальність РФ за військові злочини на тих, кого російські військові намагаються знищити [6].

Державне телебачення росії звинувачує українських вояків, що вони зумисно стріляють у мирних жителів. Так, на телеканалі «Россия-1» у програмі «Вести недели» це було зроблено за допомогою фрагмента відео, знятого бійцем батальйону «Азов», де показано, як на вулиці під ним розриваються мінометні снаряди.

Кореспондент О. Білібов так розтлумачив глядачам, що вони бачать на екрані: «На цих кадрах, які самі українські сили розмістили в Інтернеті, ви бачите позиції “Азова” біля села Широкине. Війська Нацгвардії коригують свій мінометних вогонь, щоби поцілювати в цивільних, які поспіють вийти на вулицю». Однак повна версія того відео (його розмістив, серед інших, український вебсайт sensor.net) змальовує дещо іншу картину.

По-перше, залпам мінометного вогню передували черги зі стрілецької зброї, із чого випливає, що бій на той час уже тривав (місія ОБСЄ повідомляє про численні такі перестрілки в районі Широкиного).

По-друге, чоловік, голос якого чути на цьому відео, намагався ввійти не мирних жителів, а, як випливає з його слів, бойовиків, що пересувалися на відстані, переховуючись у приватних будинках. Трохи згодом мінометний залп досяг бажаної цілі [5].

Як бачимо із численних прикладів, фактоїди – це засоби імітації реальних фактів для дезінформування, маніпулювання, прихованого впливу на світогляд, вчинки, поведінку читачів.

У сучасному політичному медіадискурсі фактоїди використовують як засоби формування ставлення до російських політиків, воїнів, держави. Ось підтвердження з Радіо Свобода: «Встануть всі до одного в Україні лише для того, щоб з квітами зустріти нашу російську армію», – захоплено заявила ведуча програми “60 хвилин” Ольга Скабеева в ефірі кремлівського телеканалу від 28 липня 2021 року. Оглядачі кажуть, що вже не вперше помічають подібний наратив у російських ЗМІ, який не відповідає дійсності» [6].

Фактоїди є маркерами політичних ролей росії в самопредставленні як «визволителя України від націоналістів», а насправді загарбника, мародера, гвалтівника жінок, дівчат і дітей. Про це пише Г. Ворона в матеріалі «Стало відоме ім'я російського ката, який чинить звірства на Київщині» [4].

Аналіз фактоїдів у офіційних виступах В. Путіна, С. Лаврова, І. Конашенкова дав змогу виявити та пояснити приховані наміри завойовників, підсвідомі установки та прагнення: встановити російське домінування в інтерпретації та оцінюванні воєнних подій в Україні.

Через ознаки, ефекти впливу фактоїдів у засобах масової комунікації, зокрема у виступах В. Путіна, С. Лаврова у світових міжнародних організаціях, телеведучих В. Соловйова, О. Скабеевої виявлено, що в росії та в Україні різне сприйняття війни, політичної дійсності. Українське, засноване на фактографічній аргументації, підкріплене конкретними фактами та подіями, російське – на використанні фактоїдів для дезорієнтування, передусім російських телеглядачів, маніпулятивного впливу на аудиторію соцмереж, ігнорування міжнародних журналістських етичних принципів: правдивості, чесності, об'єктивності, формування викривленого світорозуміння міжнародної політики, міжнародної комунікації та нав'язування російського пропагандистського сприйняття.

Фактоїди на каналах російського телебачення створюють штучну реальність. Підміна факта фактоїдом є серйозним журналістським правовим, етичним порушенням, за яке автори, редакція, що оприлюднили правдоподібну, недостовірну інформацію, мають нести правову відповідальність, і про це має окрема стаття в міжнародному законодавстві.

У сучасних масмедіа фактоїди функціонують як засіб російської пропаганди, що зумисно неправдиво інтерпретує реальність, яку для протистояння путінським ідеям знищення України викривають у масмедіа засобами сатири українські контрпропагандисти, зокрема блог «Стерненко на зв'язку».

Сприйняття фактоїдів у російських ЗМК полярно протилежне в українців та в росіян, останні безапеляційно вірять усьому, що передають російські пропагандистські масмедіа, українці, які щодня бачать, відчувають на собі зовсім протилежне тому, про що повідомляють пропагандистські російські медіа, розуміють: фактоїди є інформаційною зброєю гібридної війни Росії проти України, фальшивим інформуванням засобом ідеологічного впливу, дезорієнтуванням, контролем за свідомістю читацької, слухацької, глядацької аудиторії масмедіа.

Використання фактоїдів у сучасних російських пропагандистських масмедіа є відомою практикою пропагандистських кампаній проти інших націй. Міністр пропаганди гітлерівської Німеччини Й. Геббельс володів способом нацистської пропаганди «великої брехні», створюючи та повторюючи брехню для переконування мас у її правдивості.

Міністр закордонних справ росії С. Лавров часто зухвало й відверто застосовує *маніпулятивну тактику проєкції*, на основі фактоїдів неправдиво звинувачуючи Україну в злочинах, здійснених армією Росії. Зокрема, що в місті Буча цивільних жителів вбили українські військові. Це відома тактика німецьких фашистів. Наприклад, перед вторгненням у будь-яку країну, Гітлер звинувачував її керівників у тому, що вони замислили агресію проти Німеччини.

Фактоїди в умовах ідеологічного протистояння імітують факти, офіційно не підтверджені, підробні дані, є фальшивим повідомленням, інструментально-функційним засобом викривлення реальності, що подається в масмедіа як достовірна інформація заради введення в оману, для провокації, розпалювання конфлікту, з розрахунком на інфантильність реципієнтів, які не здатні критично сприймати фактоїди й відрізнити їх від фактів.

Суть впливу фактоїдів у російських пропагандистських масмедіа – ігнорування правил багатостороннього безпекового ладу в Європі, дезорієнтування, внесення сум'яття, збивання з пантелику. Фактоїди російських пропагандистів телевізійних телеканалів є бездоказовим звинуваченнями українських військових у злочинах, що вчинили російські воєводи. Цей зухвалий, наклепницький контент, на думку маніпуляторів, має впливати на зміну політичних рішень у міжнародних організаціях, що підтримують Україну.

Фактоїди як неіснуючі, недостовірні дані, зумисна імітація реальності, явищ, подій, що не пройшли належної перевірки з трьох незалежних джерел в потрапили в пропагандистські ЗМК, не сприймаються українськими реципієнтами як факти.

Фактоїди в російських ЗМІ нелегко виявляти й викривати, зважаючи на їх миттєвий вплив на аудиторію, особливо, якщо ця аудиторія перебуває під тривалим впливом пропагандистського контенту. Хоча перевірити читачам, глядачам фактоїди в масмедіа легко, варто відповісти на питання: кому вигідна така інформація?

Якщо ЗМК містить голослівне, бездоказове звинувачення протилежної сторони воєнних дій у недобросовісності та брехні, це пропагандистське фактоїдне дезінформування.

Російські читачі інтернет-ЗМІ, телеглядачі російських телеканалів на віру сприймають фактоїди, тому що вони задовольняють їхні потреби у виправданні діянь російської армії, відволікають від монотонного буття, захоплюють увагу аудиторії вражаючою гостротою обставин.

Довіра до фактоїдів може тривати досить довго, про що свідчить ніби загальмована свідомість, що викликає затримку прийняття правильного рішення. Пригадаймо, як у тік-тоці в перехоплених СБУ телефонних розмовах молоді російські військові жаліються своїм рідним на високу смертність російських бійців, а їх ніби не чують, психологічно не сприймають страшну інформацію про загибель товаришів сина, смерть командирів.

Щоб протистояти негативному психологічному, пропагандистському впливу фактоїдів, журналісти, контрпропагандисти мають викривати обман і шахраювання на основі встановлених ознак фактоїдів. Потрібно, по-перше, шукати джерело точної інформації, прізвища, імена людей, учасників подій, які давали інформацію, місце події та фото-, відеодокази правдивих подій.

Перед публікацією в масмедіа контрпропагандистського, спростувального матеріалу журналістам варто знайти перевірені, реальні факти, точні дані, критично проаналізувати контент, знайти й встановити, кому вигідно поширювати пропагандистську, неправдиву інформацію.

IV. Висновки

Досліджувані пропагандистські телеканали містять фактоїди – зумисно не підкріплену фактами, неправдиву, фальшиву інформацію з викривленим смислом, агресивну дезінформацію, з перенесенням відповідальності за злочини росіян на українців для прихованого маніпулятивного впливу на поведінку масмедійної аудиторії.

Виявлено такі постійні ознаки фактоїдів у російських пропагандистських масмедіа: введення в контент подій, які не мали місця; зумисно створена, голослівна, фальшива інформація, зауальована під реальні факти для маніпулювання свідомістю читачів, глядачів, просування ідей «русского мира», відсутність конкретних прізвищ людей, учасників або причетних до події; тенденційне цитування без називання імені, прізвища, посади автора; використання неаргументованих оціночних суджень: навішування «ярликів» в оцінці політичного діяча; перенесення поглядів автора на широку геополітичну ситуацію; використання домислів в оцінці російських військових поразок; припущення та бажання уявити ситуацію у вигідному для росії ключі через прогнозування можливого деструктивного розвитку подій.

Виявлені такі функції фактоїдів: зумисне залякування, нагнітання негативних емоцій; дезорієнтування через лжесвідчення; фальшування з посиланням на анонімне, неавторитетне джерело інформації або відсутність посилання; зумисна дискредитація українських військових і виправдання російських; викривлення дійсності у вказуванні приблизної дати чи взагалі неназивання дати, часу, місця події; нав'язування, упродовження через масмедіа в масову свідомість проросійських ідей.

У редакціях українських масмедіа для виявлення та спростування пропагандистських фактоїдів варто дотримуватися таких основних правил:

– не забувати перевіряти інформацію з трьох авторитетних джерел, знати й виявляти в контенті ознаки фактоїдів;

- відшукувати першоджерело інформації, встановлювати авторство, користуватися альтернативним перевіреним джерелом інформації в інтернеті;
- використовувати засоби верифікації фактоїду в офіційних документальних друкованих джерелах;
- перевіряти інформацію фактоїдів російських масмедій, звертаючись до кількох не російських телеканалів, Інтернет-ЗМІ, порівнюючи їх зміст.

Дослідження пропагандистських російських масмедіа підтвердило мету впливу фактоїдів: це не просте відволікання уваги на інше, а зумисне просування недостовірної інформації, негативного уявлення про Україну, українців, інші демократичні країни світу, залякування аудиторії масмедіа путінськими намірами захоплення України, застосуванням ядерної зброї.

Подальшого дослідження й розробки потребують використання як аргументів у журналістиці норм міжнародного, національного масмедійного права для регулювання фактоїдного контенту та можливостей притягнення російських масмедій за систематичне масове дезінформування до правової відповідальності в міжнародних судах.

Список використаної літератури

1. Белоедова А. В. О фактах и фактоидах в современных журналистских текстах. *Научные ведомости БелГУ. Сер. Гуманитарные науки*. 2015. Вып. 28, № 24 (221). С. 89–94.
2. Белоедова А. В., Казак М. Ю. Специфика презентации реальных событий в современных медиатекстах (на материале фактов и фактоидов). *Жанры и типы текста в научном и медийном дискурсе*. 2015. С. 165–174.
3. Богданов С. В. «Мерцающие» события: особенности фейковых новостей и их место в стратегических коммуникациях. *Век информации*. 2017. Т. 2. № 2. С. 231–232.
4. Ворона Г. Стало відоме ім'я російського ката, який чинить звірства на Київщині. URL: <https://bigkyiv.com.ua/stalo-vidome-imya-rosijskogo-kata-yakuj-chynyt-zvirstva-na-kyuyivshhyni/> (дата звернення: 20.02.2022).
5. В России массово хоронят оккупантов, которых в Украине «не было». Путина поймали на лжи. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=7ILh1GDEaZM> (дата обращения: 20.02.2022).
6. Заклики до геноциду: яке покарання чекає на кремлівських пропагандистів? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zlochyny-rosiyski-propahandysty-henotsyd/31752518.html> (дата звернення: 20.02.2022).
7. Еніс С. Як телепропаганда впливає на російське суспільство. *BBC NEWS*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/08/150825_tv_propaganda_russia_vc (дата звернення: 21.02.2022).
8. Ішук Н. М. Проблеми функціонування фактоїдів у мережевій комунікації. *Актуальні проблеми медіапростору*: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (Київ, 18 квітня 2019 р.). Київ: Інститут журналістики, 2019. С. 136–139.
9. Карасик В. И. Фактоиды как лингвокультурное явление. *Политическая лингвистика*. 2017. № 3 (63). С. 21–30.
10. Коріновська А., Бубеляк А. Представник РФ в ООН: «Трупів у Бучі не було до того, як російські військові прийшли». *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/225603-predstavnik-rf-v-oon-trupiv-u-buci-ne-bulo-do-togo-ak-rosijski-vijskovi-prijsli/> (дата звернення: 21.02.2022).
11. Кремль називає війну в Україні "спецоперацією". *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/225603-predstavnik-rf-v-oon-trupiv-u-buci-ne-bulo-do-togo-ak-rosijski-vijskovi-prijsli/> (дата звернення: 21.02.2022).
12. Криве дзеркало російської пропаганди. Фактчек нового виступу Путіна. *Команда VoxCheck. Вокс про війну*. URL: <https://voxukraine.org/kryve-dzerkalo-rosiiskoi-propagandy/> (дата звернення: 21.02.2022).
13. Орлова В. «Спалилась»: Скабеева случайно проговорила, что Путин хотел захватить Украину. *УНИАН*. URL: <https://www.unian.net/war/voyna-v-ukraine-skabeeva-sluchayno-sozhgla-planu-kremlya-novosti-vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11763322.html> (дата обращения: 21.02.2022).
14. Провал пропаганди Кремля. *Стерненко на зв'язку*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=VtBcqleq6lg> (дата звернення: 14.02.2022).
15. Розвінчування російських фейків 5 квітня. *Суспільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/225627-rozvincuvanna-rosijskih-fejkiv-5-kvitna> (дата звернення: 21.02.2022).
16. Росію зганьбили в ООН брехнею про Бучу. *Стерненко на зв'язку*. URL: [watch?v=VtBcqleq6lg](https://www.youtube.com/watch?v=VtBcqleq6lg) (дата звернення: 21.02.2022).
17. Россия признала нахождение солдат-срочников в Украине. *BBC.NEWS*. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-60680182> (дата обращения: 21.02.2022).
18. Савчук Т., Труненко І. «В Україні з квітами зустрічатимуть російську армію»: чому Кремль поширює вигадки? *Радіо свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/rosiyska-propaganda-hovoryt-pro-ukrajinu/31404461.html> (дата звернення: 21.02.2022).
19. Українські військові взяли перших російських полонених. *ZAXID NET*. URL: <https://zaxid.net/news/> (дата звернення: 21.02.2022).

References

1. Beloedova, A. V. (2015). [About facts and factoids in modern journalistic texts]. *Scientific Bulletin of BelSU. Ser. Humanitarian sciences*. 28, 24 (221), 89–94 [in Russian].
2. Beloedova, A. V., & Kazak, M. Yu. (2015). O faktah i faktoidah v sovremennykh zhurnalistskikh tekstah. [Specificity of the presentation of real events in modern media texts (on the basis of facts and factoids)]. *Nauchnye vedomosti BelGU. Ser. Gumanitarnye nauki*, 165–174 [in Russian].
3. Bogdanov, S. V. (2017). «Mercajushhie» sobytija: osobennosti fejkovykh novostej i ih mesto v strategicheskikh kommunikacijah [«Flickering» events: features of fake news and their place in strategic communications]. *Vek informacii*, 2, 2, 231–232 174 [in Russian].
4. Vorona, H. Stalo vidome imia rosiiskoho kata, yakij chynyt zvirstva na Kyivshchyni [The name of a Russian executioner who commits atrocities in Kyiv region has become known]. Retrieved from <https://bigkyiv.com.ua/stalo-vidome-imya-rosijskogo-kata-yakij-chynyt-zvirstva-na-kyivshchyni/> [in Ukrainian].
5. V Rossii massovo horonjat okkupantov, kotoryh v Ukraine «ne bylo». Putina poj mali na Izhi [In Russia, the occupiers, who «did not exist» in Ukraine, are being buried en masse. Putin was caught lying]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=7ILh1GDEaZM> [in Russian].
6. Zakyky do henotsydu: yake pokarannia chekaie na kremlivskykh propahandystiv? [Calls for genocide: what punishment awaits Kremlin propagandists?]. *Radio Svoboda*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/zlochyny-rosiyski-propahandysty-henotsyd/31752518.html> [in Ukrainian].
7. Enis, S. (2015). Yak telepropahanda vplyvaie na rosiiske suspilstvo [How television propaganda affects Russian society]. *BBC NEWS*. Retrieved from https://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/08/150825_tv_propaganda_russia_vc [in Ukrainian].
8. Ishchuk, N. M. (2019). Problemy funktsionuvannia faktoidiv u merezhevii komunikatsii [Problems of functioning of factoids in network communication]. Aktualni problemy mediaprostoru: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Actual problems of media space, Proceedings of All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Kyiv [in Ukrainian].
9. Karasik, V. I. (2017). Faktoidy kak lingvokul'turnoe javlenie [Factoids as a linguistic and cultural phenomenon]. *Politicheskaja lingvistika*, 3 (63), 21–30 [in Russian].
10. Korinovskaya, A., & Bubelyak, A. Predstavnyk RF v OON: «Trupiv u Buchi ne bulo do toho, yak rosiiski viiskovi pryshly» [Representative of the Russian Federation to the UN: «There were no corpses in Bucha before the Russian military came»]. *Suspilne. Novyny*. Retrieved from <https://suspilne.media/225603-predstavnik-rf-v-oon-trupiv-u-buchi-ne-bulo-do-togo-ak-rosijski-vijskovi-prijsli/> [in Ukrainian].
11. Kreml nazyvaie viinu v Ukraini «spetsoperatsiieu» [The Kremlin calls the war in Ukraine a «special operation»]. *Suspilne. Novyny*. Retrieved from <https://suspilne.media/225603-predstavnik-rf-v-oon-trupiv-u-buchi-ne-bulo-do-togo-ak-rosijski-vijskovi-prijsli/> [in Ukrainian].
12. Kryve dzerkalo rosiiskoi propahandy. Faktchek novoho vystupu Putina [Crooked mirror of Russian propaganda. Fact check of Putin's new speech]. *Komanda VoxCheck. Voks pro viinu*. Retrieved from <https://voxukraine.org/kryve-dzerkalo-rosiiskoi-propahandy/> [in Ukrainian].
13. Orlova, V. «Spalylas»: Skabeeva sluchaino prohovyrylas, chty Putyn khotel zakhvatyt Ukrainu [«Burned»: Skabeeva accidentally let slip that Putin wanted to seize Ukraine]. *UNIAN*. Retrieved from vtorzheniya-rossii-na-ukrainu-11763322.html [in Russian].
14. Proval propahandi Kremlja [The failure of the Kremlin's propaganda]. *Sternenko na zviazku*. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=VtBcqlq6lg> [in Russian].
15. Rozvinchuvannia rosiiskyykh fektiv 5 kvitnia [Debunking Russian fakes on April 5]. *Suspilne. Novyny*. Retrieved from <https://suspilne.media/225627-rozvincuvanna-rosijskih-fejkiv-5-kvitna> [in Ukrainian].
16. Rosiiu zghanbyly v OON brekhneiu pro Buchu [Russia has been disgraced at the UN by lying about Bucha]. *Sternenko na zviazku*. Retrieved from <https://www.youtube.com> [in Ukrainian].
17. Rossija priznala nahozhdenie soldat-srochnikov v Ukraine [Russia acknowledged the presence of conscript soldiers in Ukraine]. *BBC.NEWS*. Retrieved from <https://www.bbc.com/russian/news-60680182> [in Russian].
18. Savchuk, T., & Trunenکو, I. «V Ukraini z kvitamy zustrichatymut rosiisku armiiu»: chomu Kreml poshyriuie vyhadky? [«In Ukraine, the Russian army will be greeted with flowers»: why is the Kremlin spreading fabrications?]. *Radio Svoboda*. Retrieved from www.radiosvoboda.org/a/rosiyska-propaganda-hovoryt-pro-ukrajinu/31404461.html [in Ukrainian].
19. Ukrainski viiskovi vzialy pershykh rosiiskyykh polonenykh [Ukrainian military took the first Russian prisoners]. *ZAXID NET*. Retrieved from <https://zaxid.net/news/> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.04.2022.

Received 29.04.2022.

Kuznetsova O. Signs and Functions of Factoids in Modern Mass Media

The aim of the study: to improve the detection of factoids, to improve the quality of Ukrainian mass media, to improve counter-propaganda against Russian mass media in the Russian-Ukrainian

war to identify signs, effects of factoids of modern Russian propaganda TV channels as a means of disinformation and their manipulative influence on recipients. To provide recommendations for comprehension, identification of facts in the Russian propaganda media, taking into account and adherence to international journalistic ethical principles and international law.

Research methodology. The method of content analysis of propaganda materials for the presence of factoids had been used. A descriptive method helped to reproduce the signs and effects of factoids to identify them in the propaganda textual content of Russian television and other media, to differentiate signs and effects of factoids on the audience.

Results. With the help of the obtained data it became possible to determine the signs of factoids in the Russian media during the Russian-Ukrainian war, to establish the effects on media audiences, to develop basic rules for detecting factoids in the media and make recommendations to journalists.

Novelty. For the first time the signs, effects of discrediting Ukraine content of Russian propaganda media, negative disinformation, manipulative influence in the conditions of the Russian-Ukrainian war of facts of modern Russian propaganda, had been separated. The main purpose of the factoids had been determined: disorientation, manipulation of Ukrainian citizens' opinion to change their world outlook, destruction of values, forming of distrust and contempt for the Ukrainian state and its military formations in minds of Russian recipients.

Key words: signs, functions of factoids, critical perception of Russian mass media propaganda, counter-propaganda, information war.

Kuznecowa O. Oznaki oraz funkcje faktoidów we współczesnych mediach

Celem badania występuje ujawnienie sposobów wykrycia faktoidów (umyślnie stworzonych fałszywych danych, podobnych do prawdziwych faktów) dla ulepszenia zrozumienia kontentu mediów, usprawnienia kontrpropagandy przeciwko mediów rosyjskich w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej; ujawnić oznaki oraz funkcje wpływu faktoidów współczesnych rosyjskich propagandowych kanałów telewizyjnych jako środków dezinformacyjnego, manipulującego wpływu na adresatów; nadać rekomendacje co do uświadomienia faktoidów w rosyjskich mediach propagandowych z dotrzymaniem międzynarodowych norm dziennikarskich oraz zasad etycznych.

Metodologia. Wykorzystano metodę kontent-analizy materiałów propagandowych we współczesnych mediach w celu ujawnienia w nich faktoidów, za pomocą metody opisowej odtworzono oznaki oraz efekty faktoidów dla ich ujawnienia w propagandowym kontencie tekstowym mediów rosyjskich.

Wyniki. Za pomocą otrzymanych danych wyjawiono oznaki faktoidów w mediach rosyjskich podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej, efekty wpływu na audytorium mediów, sformułowano główne reguły odkrycia faktoidów w mediach oraz rekomendacje dla dziennikarzy.

Nowość badania. Wyświetlono oznaki kontentu propagandowych rosyjskich mediów, które dyskredytują Ukrainę oraz funkcje negatywnego dezinformacyjnego i manipulującego wpływu w warunkach wojny rosyjsko-ukraińskiej faktoidów współczesnych propagandowych rosyjskich kanałów telewizyjnych. Ustalono funkcje faktoidów: dezorientacja, manipulacja opinią obywateli w celu podmiany światopoglądu, zniszczenie wartościowych wskazówek, tworzenie nieufności w adresatów, pogardy do Ukrainy państwowej, a także do jej formacji wojskowych.

Słowa kluczowe: faktoidy, krytyczna percepcja, rosyjska propaganda w mediach, kontrpropaganda, wojna informacyjna.